

TİKİNTİ TƏŞKİLATLARINDA AUDİT APARILMASINA DAİR PROQRAM

1. Tikinti təşkilatlarının hüquqi əsasları və nizamnamə kapitalının formalaşması

Tikinti təşkilatlarının hüquqi əsasları, yəni tikinti təşkilatlarının hansı təşkilati-hüquqi formada yaradılması, iştirakçıları, nizamnaməsi, nizamnamə kapitalı, mənfəətin bölüşdürülməsi, idarəetmə, tikinti təşkilatlarının yenidən təşkili və ləğvi, nizamnamə kapitalındakı payın keçməsi, iştirakçının əmlakındakı payına tutmanın yönəldilməsi, iştirakçının təşkilatdan çıxması və çıxarkən hesablaşmalar Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 87-96-cı maddələrinə əsasən və tikinti təşkilatlarının nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.

Audit zamanı tikinti təşkilatlarının yaradılması şərtləri, nizamnamədə göstərilmiş fəaliyyət növləri, nizamnamə kapitalının məbləği, idarəetmə orqanlarının tərkibi və səlahiyyətləri, qərarların qəbul edilməsi haqqında məlumatlar və təşkilatın ləğvi şərtləri öyrənilməlidir.

Tikinti təşkilatlarının Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 130.1-ci və 130.3-cü maddələrinə uyğun olaraq dövlət reyestrində qeydə alınması (qeydə alınma tarixi, dövlət şəhadətnaməsinin nömrəsi) auditor tərəfindən müvafiq sənədlər əsasında yoxlanılmalıdır.

Nizamnamə kapitalının formalaşdırılmasının auditi zamanı Mülki Məcəllənin 90-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş şərtlərə riayət edilib-edilmədiyi müəyyənləşdirilməlidir.

Audit zamanı «"Dövlət standartlarına uyğun olaraq, I və II məsuliyyət səviyyəli bina və qurğuların mühəndis-axtariş işlərinin Siyahısı"nın, "Dövlət standartlarına uyğun olaraq, I və II məsuliyyət səviyyəli bina və qurğuların layihələndirilməsi üzrə işlərin Siyahısı"nın və "Dövlət standartlarına uyğun olaraq I və II məsuliyyət səviyyəli bina və qurğuların tikinti-quraşdırma işlərinin Siyahısı"nın təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 27 fevral 2009-cu il tarixli 34 Nöli Qərarının, "Mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən ƏDV-nin məqsədləri üçün vergi tutulan minimum dövrüyyənin hesablanması üçün ölkənin şəhər və rayonlarının ərazilərinin zonalar üzrə əmsalları"nın təsdiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 29 fevral 2008-ci il tarixli 62 Nöli Qərarının, «"Mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən ödənilməli olan sadələşdirilmiş verginin hesablanması üçün ölkənin şəhər və rayonlarının ərazilərinin zonalar üzrə əmsalları"nın təsdiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin, 25 sentyabr 2007-ci il tarixli 140 Nöli

Qərarının və digər normativ aktların tələblərinə riayət edilməsi yoxlanılmalıdır. Eyni zamanda, zəruri hallarda Azərbaycan Respublikası Dövlət şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin Kollegiyasının 12 iyun 2012-ci il tarixli 03№-li «“Tikinti üçün layihə işlərinə qiymətlər toplusu-Yaşayış və ictimai binalar”, “Tikinti üçün layihə işlərinə qiymətlər toplusu-Rayon planlaşdırılması, yaşayış məskənlərinin planlaşdırılması və tikintisi” və “Tikinti üçün layihə işlərinə qiymətlər toplusunun tətbiqi üzrə Ümumi göstərişlər”in təsdiq edilməsi haqqında» qərarının tələblərinə əməl edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Nizamnamə kapitalının maddi dəyərlilər və qeyri-maddi aktivlərlə formalaşdığı hallarda bu əməliyyatların düzgünlüyünə əmin olmaq məqsədilə müvafiq bölmələrin auditi zamanı tətbiq edilmiş audit prosedurlarının nəticələrindən istifadə edilməlidir.

Nizamnamə kapitalının həcmnin artması və ya azalması şərtləri təhlil edilməlidir. Bunun üçün Tikinti təşkilatlarının ümumi yığıncağının qərarı tələb edilməli, artma və ya azalma şərtlərinin qanuna müvafiq olduğu qiymətləndirilməlidir. Nəzərə alınmalıdır ki, tikinti təşkilatlarının nizamnamə kapitalı onun tam ödənilməsindən sonra Mülki Məcəllədə və tikinti təşkilatlarının nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş qaydada tikinti təşkilatlarının əmlakı hesabına iştirakçıların nizamnamə kapitalındakı mayalarının dəyərində mütənasib şəkildə artırılması və (və ya) iştirakçılar tərəfindən əlavə mayaların qoyulması vasitəsilə və (və ya) təşkilata qəbul edilən yeni iştirakçıların mayaları hesabına artırıla bilər.

Tikinti təşkilatlarının nizamnamə kapitalının tikinti təşkilatlarının əmlakı hesabına artırılması tikinti təşkilatlarının nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş qaydada tikinti təşkilatlarının təşkilati-hüquqi formasından asılı olaraq ümumi yığıncağının və ya təsisçinin qərarı ilə həyata keçirilir. Belə qərar yalnız tikinti təşkilatlarının ötən il üçün mühasibat hesabatının göstəriciləri əsasında qəbul edilə bilər. Nizamnamə kapitalının tikinti təşkilatlarının əmlakı hesabına artırılan miqdarı tikinti təşkilatlarının xalis aktivlərinin dəyəri, nizamnamə kapitalının miqdarı və tikinti təşkilatlarının ehtiyat fondu arasındakı fərqi keçməməlidir. Tikinti təşkilatlarının nizamnamə kapitalı bu cür artırıldıqda, iştirakçıların sərmayələrinin məbləği dəyişmədən bütün iştirakçıların sərmayələrinin nominal dəyəri proporsional surətdə artır.

Nəzərə alınmalıdır ki, tikinti təşkilatlarının nizamnamə kapitalının azaldılması bütün iştirakçıların mayalarının nominal dəyərinin azaldılması yolu ilə həyata keçirilə bilər. Bütün iştirakçıların mayalarının nominal dəyərinin azaldılması yolu ilə nizamnamə kapitalının azaldılması bütün iştirakçıların mayalarının nisbəti saxlanılmaqla həyata keçirilir. Nizamnamə kapitalının azaldılması haqqında qərar qəbul edildikdən sonra nizamnamədə və müəyyən edilmiş müddətdə cəmiyyət özünün bütün kreditörünə bu barədə yazılı məlumat göndərməlidir. Məlumat alındığı gündən bir ay müddətində tikinti təşkilatlarının kreditörünün Tikinti təşkilatlarının müvafiq öhdəliklərinin vaxtından əvvəl yerinə yetirilməsini və ya xitamını, çəkdikləri zərərin əvəzinin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır. Ona görə də nizamnamə kapitalının azaldılması hallarında kreditörlərə bildirişlərin

göndərilib-göndərilmədiyi müəyyən edilməli, onların tələbləri öyrənilməli, tələblərin nə dərəcədə ödənilməsi təhlil edilməlidir.

Auditor tikinti təşkilatlarının ümumi yığıncağının protokollarından və direktorlar şurasının (müşahidə şurasının) qərarlarından çıxarışlarla tanış olmalı, müvafiq bölmələrin auditi zamanı bu qərarların icrası vəziyyətini araşdırmalıdır.

Nizamnamədə və ya nizamnamə kapitalında qeydə alınmış faktın yuxarıda göstərilən hər bir sonrakı faktik dəyişiklikləri olarsa, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 130.4-cü maddəsinə uyğun olaraq, faktiki dəyişikliyin hüquqi şəxslərin dövlət reyestrində qeydə alınmaq üçün təqdim edilməsini auditor yoxlamalıdır. Nizamnamədə və ya nizamnamə kapitalında dəyişikliklər yalnız hüquqi şəxslərin reyestrində qeydə alındığı andan hüquqi qüvvəyə minir.

Auditor keçən ilin auditi zamanı aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlarla tanış olmalı, auditin əhatə etdiyi dövrdə həmin nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, eyni zamanda, aşkar edilmiş əlavə nöqsan və çatışmazlıqları aktda (hesabatda) əks etdirməli və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.

2. Maliyyə-mühasibat hesabatları və mühasibat uçotu

Təşkilatda hesabatlılığın və mühasibat uçotunun 29 iyun 2004-cü il tarixili №-IIQ sayılı «Mühasibat uçotu haqqında» Qanuna və Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi qaydalara müvafiq olaraq aparılması yoxlanmalıdır.

Qanunvericiliyə uyğun olaraq, mühasibat balans, mənfəətin və zərərin hesabatı, auditlə əhatə edilən dövrün sonuna aktivlərin, passivlərin, gəlirlərin, xərclərin, hesablamanın qalığını əks etdirən dövriyyə cədvəli alınmalıdır.

Mühasibat balansının, mənfəətin və zərərin hesabatının dövriyyə cədvəlinə əsasən düzgün doldurulduğuna əmin olduqdan sonra məbləğlərin riyazi düzgünlüyü yoxlanılmalı və baş kitabın məlumatları ilə üzləşdirilməlidir. Bütün sintetik hesablamanın dövriyyə cədvəlinə daxil edildiyi və mövcud qanunvericiliyə uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

Dövriyyə cədvəlinə əsasən hər bir audit bölməsi üzrə yoxlanılacaq dövriyyə və qalıqlar bölmələr üzrə qruplaşdırılmalı, daha çox maddi əhəmiyyətli (maliyyə (mühasibat) hesabatlarına əhəmiyyətli təsir etmək ehtimalı olan) məbləğlər müəyyənləşdirilməlidir.

Dövriyyə cədvəlində əhəmiyyətli olmayan (maliyyə (mühasibat) hesabatlarına əhəmiyyətli təsir etmək ehtimalı olmayan) məbləğlər maddi əhəmiyyət kəsb etməyən göstəricilər kimi qiymətləndirilməlidir.

Xarici valyutada əks etdirilən aktivlərin və passivlərin qalıqlarının Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının hesabat dövrünün sonuna olan rəsmi məzənnəsinə uyğun şəkildə düzgün qiymətləndirilərək hesabatlarda əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Keçən ilin hesabatları ilə bu ilin hesabatları müqayisə edilməli, hesabatlarda eyni tarixə (ilin sonuna və növbəti ilin əvvəlinə) balans hesablamanı üzrə göstəricilərin

eyniliyi yoxlanılmalıdır. Ciddi kənarlaşmalar aşkar edilərsə, səbəbləri aydınlaşdırılmalıdır.

Bütün bölmələr üzrə audit yekunlaşdırıldıqdan sonra audit prosedurları nəticəsində əldə edilmiş məlumatlar və lazımi düzəlişlər yekun dövriyyə cədvəlinə daxil edilməlidir.

Audit zamanı tətbiq edilmiş audit prosedurları nəticəsində rəy vermək üçün kifayət qədər auditor sübutlarının toplanması mümkün olmadıqda və ya aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlara düzəlişlərin edilməsi mümkün olmadıqda, bu məqamların maliyyə (mühasibat) hesabatlarına nə dərəcədə maddi əhəmiyyətli təsir göstərdiyi müəyyənləşdirilməli və bu barədə fikirlər auditor rəyində ifadə edilməlidir.

Auditor keçən ilin auditi zamanı aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlarla tanış olmalı, auditin əhatə etdiyi dövrdə həmin nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, eyni zamanda, aşkar edilmiş əlavə nöqsan və çatışmazlıqları aktda (hesabatda) əks etdirməli və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.

3. Pul vəsaitləri, bank və kassa əməliyyatlarının, hesablasmaların auditi

Təşkilatın kassa əməliyyatlarının, bank əməliyyatlarının, xarici valyutada aparılan bank əməliyyatları, bankda olan xüsusi hesablarının, digər pul vəsaitlərinin, pul sənədlərinin, hesablama və kredit əməliyyatlarının, malsatan və podratçı təşkilatlarla, alıcı və sifarişçilərlə, təhtəhsab şəxslərlə hesablasmalarının auditi, tikinti təşkilatının təşkilati-hüquqi formasından asılı olaraq, Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası Şurasının müvafiq qərarları ilə təsdiq edilmiş «Səhmdar cəmiyyətlərdə audit aparılmasına dair proqram»a, «Məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərdə audit aparılmasına dair proqram»a və digər normativ sənədlərə müvafiq olaraq aparılmalıdır.

4. Vergilər üzrə hesablasmalar

Tikinti təşkilatlarında audit aparılarkən nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Vergilər Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə əsasən:

- mənzillərin təmiri və tikintisi (maddə16) nağd pul hesablasmalarını nəzarət-kassa aparatları vasitəsilə həyata keçirmək tələb olunmur;

- tikinti və təmir meydançaları, quraşdırma və ya yığma obyektləri, həmçinin bu cür obyektlərlə bağlı nəzarət fəaliyyəti göstərilməsi daimi nümayəndəlik hesab edilir (maddə 19.2.5);

- tikinti və ya quraşdırma, yaxud bunlarla bağlı xidmətlərin və işlərin vergi ili ərzində başa çatdırılmadığı halda bağlanmış müqavilələr, habelə göstərilən işlərin başladığı gündən 6 aydan çox müddət ərzində başa çatdırılmasını nəzərdə tutan müqavilələr "Uzunmüddətli müqavilə" hesab edilir (Maddə 138.1.).

Vergi ödəyicisi hesablama metodu ilə uçot aparırsa, uzun müddətli müqavilələrlə bağlı gəlir və bu gəlirdən çıxılan məbləğlər vergi ili ərzində

müqavilələrin yerinə yetirilməsinin faktiki həcmələrinə uyğun olaraq uçota alınır (Maddə 138.2.).

Müqavilənin yerinə yetirilməsinin faktiki həcmi vergi ili ərzində çəkilmiş xərcin həmin müqavilədə nəzərdə tutulan ümumi qiymətləndirilən xərclərlə müqayisə edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirilir (Maddə 138.3.).

Vergi Məcəlləsinin 138-ci maddəsinin müddəaları mənzil tikintisi fəaliyyəti üzrə sadələşdirilmiş vergi ödəyicilərinə şamil edilmir (Maddə 138.4.).

Aksizli malların istehsalçıları və mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər ƏDV-nin ödəyiciləri sayılır (Maddə 154.6.).

Mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən ƏDV-nin məqsədləri üçün vergi tutulan minimum dövrüyyə bu Məcəllənin 219.1.2-ci maddəsində müəyyən edilmiş vergitutma obyektinin hər kvadrat metri üçün 225 manat məbləğinə ölkənin şəhər və rayonlarının ərazilərinin zonalar üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi əmsallar tətbiq edilməklə hesablanır (Maddə 159.9.).

Vergi məqsədləri üçün işlərin görüldüyü və ya xidmətlərin göstərildiyi yer, tikinti, tikinti-quraşdırma, təmir, bərpa işləri icra olunduğu yer sayılır (Maddə 168.1.).

Sənaye, tikinti, nəqliyyat, rabitə, ticarət-məişət xidməti və digər xüsusi təyinatlı yaşayış fondlarının həyətəyanı sahələri və vətəndaşların bağ sahələrinin tutduğu torpaqlar üzrə torpaq sahəsinin hər 100 kvadratmetrinə görə aşağıdakı cədvəldə göstərilən dərəcələr tətbiq olunur (Maddə 206.3.):

Yaşayış məntəqələri	Sənaye, tikinti, nəqliyyat, rabitə, ticarət-məişət xidməti və digər xüsusi təyinatlı torpaqlar (<i>manatla</i>)	Yaşayış fondlarının, həyətəyanı sahələrin torpaqları və vətəndaşların bağ sahələrinin tutduğu torpaqlar (<i>manatla</i>)
Bakı	10	0,6
Gəncə, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonu	8	0,5
Digər şəhərlər (rayon tabeliyində olan şəhərlər istisna olmaqla), rayon mərkəzləri	4	0,3
Rayon tabeliyində olan şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kəndlərdə (Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin, habelə Abşeron rayonunun qəsəbə və kəndləri istisna olmaqla)	2	0,1

Audit zamanı xüsusən nəzərə alınmalıdır ki, mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər (mülkiyyətində və ya icarəsində olan, habelə məqsədli şəkildə ayrılan ərazidə (torpaq sahəsində) özünəməxsus və ya cəlb edilən vəsait hesabına əhalinin fərdi (şəxsi) ehtiyaclarını ödəmək və ya kommersiya məqsədləri üçün öz gücü ilə və yaxud müvafiq ixtisaslı peşəkar sifarişçi və ya podratçı cəlb etməklə bina tikdirən, habelə bu tikintinin və ya başa çatmış obyektin mülkiyyətçisi olan hüquqi və ya fiziki şəxslər) sadələşdirilmiş verginin ödəyiciləri sayılırlar (Maddə 218.1.1.2.).

Mənzil tikintisi fəaliyyətini həyata keçirən şəxslər üçün zirzəmilər, mərtəbələr və çardaqlar daxil olmaqla tikilən binanın ümumi sahəsi (dövlətə ayrılan hissə, dövlət büdcəsi, büdcədən kənar fondlar, dövlət zəmanəti və dövlətə ayrılan yardımlar hesabına tikilən yaşayış sahəsi, başqa tikintilərlə təmasda olmayan ayrıca tikilən fərdi və ya şəxsi yaşayış və ya bağ evlərinin, yaxud tikililərinin sahəsi istisna olmaqla) vergitutma obyektidir (Maddə 218.1.2.).

Mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən sadələşdirilmiş vergi bu Məcəllənin 219.1.2-ci maddəsində müəyyən edilmiş vergitutma obyektinin hər kvadratmetri üçün 10 manat məbləğinə ölkənin şəhər və rayonlarının ərazilərinin zonalar üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi əmsallar tətbiq edilməklə hesablanır (Maddə 220.8.).

Mənzil tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər hər bir tikinti sahəsi üçün sadələşdirilmiş vergini bu Məcəllənin 220.8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada tikintinin təməl işlərinin başladığı rübdə hesablayır və həmin rübdən sonrakı ayın 20-dən gec olmayaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi forma üzrə vergi orqanına bəyannamə təqdim edirlər (Maddə 221.5.).

Vergi Məcəlləsinin 218.1.1.2-ci maddəsində göstərilən vergi ödəyiciləri vergi ödəyicisi kimi uçota alındıqları yerdən asılı olmayaraq, mənzil tikintisi fəaliyyətinin faktiki həyata keçirildiyi (mənzil tikintisi meydançasının faktiki yerləşdiyi) ərazi (zona) üçün Məcəllənin 220.8-ci maddəsinə uyğun müəyyən edilən sadələşdirilmiş vergini ödəyirlər.

Həmin maddədə nəzərdə tutulmuş bəyannamə vergi orqanına təqdim edildikdən sonra hesablanmış vergi bərabər hissələrlə 12,5 faiz həcmində hər rübdən sonrakı ayın 20-dən gec olmayaraq öhdəlik tam yerinə yetirilənədək dövlət büdcəsinə ödənilir.

Vergi Məcəlləsinin 218.1.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər digər fəaliyyət növü üzrə əldə etdikləri gəlirlərin və xərclərin uçotunu hər bir fəaliyyət növü üzrə ayrılıqda aparırlar. Həmin şəxslərin bu fəaliyyət növləri üzrə mənfəəti (zərəri) digər fəaliyyət növündən əldə edilmiş mənfəətə (zərəərə) aid edilmir. (Maddə 221.6.).

Tikinti təşkilatlarının fəaliyyət növündən asılı olaraq, hesablanan və ödənilən vergilər barədə məlumat alınmalı, bütün vergi öhdəliklərinin hesabatlarda tam əks etdirildiyinə və hər bir vergi növü üzrə analitik uçotun aparılmasının düzgünlüyünə yəqinlik əldə edilməlidir.

Audit planlaşdırılarkən, auditor tikinti təşkilatlarının gəlirin və xərcin müəyyənləşdirilməsinin hansı metodundan (kassa və ya hesablama metodlarından)

istifadə etməsi, ödədiyi bütün vergilər barədə dəqiq məlumatlar toplamalı və hər bir vergi növünün necə yoxlanılacağını müəyyənləşdirməlidir.

Tikinti təşkilatlarının ödədiyi vergilər üzrə hesablamaların düzgünlüyünü müəyyən etmək üçün testlər tərtib edilməlidir.

Hər bir verginin hesabat dövründəki dövryyəsi (ilin əvvəlinə qalıq, hesablamalar və ödənişlər, ilin sonuna qalıq əks etdirilməklə) araşdırılmalı və mühasibat uçotunun məlumatları ilə tutuşdurulmalıdır. Hər bir vergi üzrə riyazi hesablamaların düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Auditor dövlət vergi orqanları tərəfindən hesabat dövründə aparılmış yoxlamaların (əgər hesabat dövründə aparılmamışdırsa, sonuncu yoxlamamanın) nəticələri barədə aktla tanış olmalı, göstərilmiş nöqsan və çatışmazlıqların hesabatlarda necə əks etdirildiyi və aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməlidir.

Vergi orqanları ilə yazışmalar və tərtib edilmiş üzləşmə aktları ilə tanış olmaq, vergi borclarının qarşılıqlı əvəzləşdirilmə hallarına xüsusi diqqət yetirmək, vergilərin hesabat göstəricilərinə uyğun olduğuna əmin olmaq lazımdır.

Hesablanmış vergilərin mühasibat uçotunda mövcud qanunvericiliyə uyğun şəkildə əks etdirildiyi, vergi dərəcələrinin düzgün tətbiq edildiyi yoxlanılmalıdır.

Daha çox əhəmiyyətli olan vergi öhdəlikləri üzrə nəzarət testləri hazırlanmalıdır.

Əlavə dəyər vergisi (ƏDV) üzrə təqdim edilmiş və ya alınmış vergi hesab-fakturalarının mühasibat uçotunda vaxtında və düzgün əks etdirildiyi, aylıq bəyannamələrin vaxtında və düzgün təqdim edildiyi yoxlanılmalıdır.

Satış əməliyyatlarının auditi zamanı tətbiq edilmiş prosedurların nəticələrindən ƏDV və mənfəət vergisinin auditi zamanı istifadə edilməlidir.

Vergilər hesablanarkən tətbiq edilən güzəştlərin mövcud qanunvericiliyə əsasən həyata keçirildiyi yoxlanılmalıdır.

Baş kitaba və ilkin sənədlərə əsasən, aylar üzrə vergilərin hesablanması və ödənilməsi haqqında məlumatlar əldə edilməli, vergilər üzrə vaxtı keçmiş və ya gecikdirilmiş ödənişlərin olmadığı yəqinləşdirilməlidir.

Vaxtı keçmiş, gecikdirilmiş ödənişlər, hesabatlarda düzgün əks etdirilməmiş vergilər üzrə yarana biləcək cərimə və maliyyə sanksiyalarının Tikinti təşkilatlarının maliyyə vəziyyətinə təsiri ehtimalı araşdırılmalı və bu barədə rəhbərliyə məlumat verilməlidir.

5. Digər hesablaşma əməliyyatlarının auditi

Sığorta ilə bağlı əməliyyatların analitik uçotu üzrə qalıqlar əldə edilməlidir.

Daha çox əhəmiyyətli sayılan əmlak və şəxsi sığorta əməliyyatları üzrə bağlanmış müqavilələrin şərtləri seçmə yolu ilə öyrənilməli, sığorta hadisələri üzrə itkilərin və sığorta ödənişlərinin mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır. Xərclərin tərkibində olan sığorta ödənişlərinin məbləği bu prosedurların nəticələri ilə tutuşdurulmalıdır.

Əmək və əmək haqqı üzrə hesablaşmaların auditi zamanı yerinə yetirilmiş prosedurların nəticələrindən işçi heyəti ilə və icra sənədləri üzrə aparılmış hesablaşmaların yoxlanılmasında istifadə edilməli, bu hesablaşmaların düzgün aparıldığı yoxlanılmalıdır.

Birgə fəaliyyət barədə bağlanmış müqavilələrin şərtləri öyrənilməli, iştirakçılar tərəfindən bu fəaliyyətə qoyulmuş əmlakın və ya verilmiş vəsaitin müqavilə şərtlərinə uyğun olduğu və hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Birgə fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş mənfəətin və ya zərərin hesabatlarda necə əks etdirildiyi yoxlanılmalı və onların maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirilib-etdirilmədiyini müəyyənləşdirilməlidir.

6. Kreditlər və borclar üzrə əməliyyatların auditi

Alınmış kreditlərin və borcların analitik və sintetik uçotunun ilkin mühasibat registrlərində düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Kredit və borc müqavilələrinin şərtləri öyrənilməli, onların qaytarılması vaxtının uzadılması və ya vaxtı ötmüş kimi qiymətləndirilməsi şərtlərinə diqqət yetirilməlidir.

Kredit və borclardan istifadəyə görə faizlərin hesablanması və hesabatlarda əks etdirilməsinin düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Xarici valyutada alınmış borc və kreditlərə məzənnə fərqlərinin və qalığın hesabatda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Kredit və borclar üzrə qalıqların audit dövrünün sonuna hesabatlarda düzgün əks etdirildiyinə əmin olmaq məqsədilə bu məbləğin arayış ilə təsdiq edilməsi digər tərəfdən tələb edilməlidir.

Məqsədli maliyyələşmələr və daxilolmalar üzrə vəsaitlərin hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi, bu növ maliyyələşmələrdən məqsədyönlü və təyinatı üzrə istifadə edildiyi və düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Auditor keçən ilin auditi zamanı aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlarla tanış olmalı, auditin əhatə etdiyi dövrdə həmin nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, eyni zamanda, aşkar edilmiş əlavə nöqsan və çatışmazlıqları aktda (hesabatda) əks etdirməli və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.

Alınmış kredit və borc ödənilmədən (buna maliyyə imkanları olduğu hallarda) növbəti kreditin alınması hallarının olub-olmamasına diqqət yetirilməlidir. Çünki belə hallar çirkli pullarla bağlı əməliyyatları şərtləndirə bilər.

7. Əsas vəsaitlər (ƏV) və qeyri-maddi aktivlər (QMA)

Hazırlanmış mühasibat hesabatlarında əks etdirilmiş ƏV və QMA-nın ilkin dəyəri, qalıq dəyəri və hesablanmış amortizasiya ayırmaları barədə məlumatlar alınmalıdır.

ƏV və QMA-nın hesabat dövrünün sonuna analitik uçot məlumatları əldə edilməli, sintetik hesabın qalıqları ilə tutuşdurulmalı, kənarlaşmalar müəyyən edilərsə, onların səbəbləri aydınlaşdırılmalıdır.

Əsas vəsaitlərin üzərində daxili nəzarətin səviyyəsinə qiymət vermək məqsədilə hesabat dövrünün sonuna inventarizasiyanın aparılması və nəticələrinin mühasibat uçotunda düzgün əks etdirilməsi yoxlanılmalıdır. Inventarizasiyanın nəticələrinə görə silinmə halları olmuşdursa, ləğvə aktları tələb edilməlidir. ƏV və QMA-nın alınması və xaric olması ilə bağlı əməliyyatların düzgün sənədləşdirilməsi və mühasibat uçotunda əks etdirilməsi yoxlanılmalıdır. Əldə edilmiş əsas vəsaitlərin və qeyri-maddi aktivlərin ilkin dəyərinin formalaşdırılmasının düzgünlüyünə qiymət verilməlidir. ƏV və QMA-nın alınmasına, daşınmasına, quraşdırılmasına və hazırlanmasına çəkilən xərclərin onların ilkin dəyərinə həqiqətən daxil edilib-edilmədiyini müəyyənəndirilməlidir. ƏV və QMA xaricdən alınmışdırsa, gömrük bəyannamələrində göstərilən rüsumların onların ilkin dəyərinə aid edildiyi və əməliyyatın baş verdiyi tarixə mövcud valyuta məzənnəsinə uyğun olaraq düzgün qiymətləndirilərək mühasibat uçotunda əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır. Qeyri-maddi aktivlərin qiymətləndirilməsinin düzgünlüyünü yoxlamaq məqsədilə mövcud qanunvericiliklə müəyyənəndirilmiş təsdiqediciləri sənədlər yoxlanılmalıdır. Əsas vəsaitlərin alınması zamanı malgöndərən və podratçı təşkilatlara ödənilmiş ƏDV-nin ƏV-nin ilkin dəyərinə daxil edilmədiyini, 68 sayılı balans hesabına aid edildiyi yoxlanılmalıdır. ƏV və QMA-nın alınması, quraşdırılması və sazlanması üzrə bütün xərclərin əvvəlcə kapital qoyuluşları hesabında yığıldığı, ƏV və QMA istifadəyə verildikdə isə əsas vəsaitlər hesabına keçirildiyi yoxlanılmalıdır. Mənfəət vergisinin məqsədləri üçün istehsal təyinatlı kapital qoyuluşlarına tətbiq edilən amortizasiya normalarının düzgünlüyü yoxlanılmalıdır. Bu məlumatlardan mənfəət vergisinin auditi zamanı istifadə edilməlidir. ƏV və QMA-nın kateqoriyalar üzrə düzgün qruplaşdırıldığı, tətbiq edilmiş amortizasiya ayırmaları normalarının düzgünlüyü, bu normaların mövcud qanunvericiliyin tələbləri həddində olduğu yoxlanılmalıdır. Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiya normalarının onların səmərəli istifadə müddətinə uyğun şəkildə hesablandığının düzgünlüyü yoxlanılmalıdır. ƏV və QMA-nın xaric olmasının maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirildiyi, əsas vəsaitlərin satışı zamanı onların qalıq dəyərinin düzgün müəyyən edildiyi yoxlanılmalıdır.

Uzunmüddətli icarəyə götürülmüş və ya lizinqlə əldə edilmiş əsas vəsaitlərin mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalı, lizinq müqaviləsinin şərtləri öyrənilməlidir.

Əsas vəsaitlərin təmiri ilə bağlı xərclərin mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi, görülmüş təmir işlərinin xarakteri və təmir xərclərinin müəyyənəndirilmiş normalardan artıq olmadığı yoxlanılmalıdır. Müəyyən edilmiş normalardan artıq olan təmir xərclərinin hər bir kateqoriyaya dair əsas vəsaitlərin balans üzrə qalıq dəyərinə düzgün aid edildiyi yoxlanılmalıdır.

İstehsal prosesi ilə bağlı olmayan ƏV və QMA-nın amortizasiya ayırmalarının satılmış malların (görülmüş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin) gəlirdən çıxılan xərclərin tərkibinə aid edilmədiyini və təyinatı üzrə xərclərdə əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Əsas vəsaitlərin əvəzsiz və ya qismən dəyəri ödənilməklə alınması və verilməsi hallarına ayrı-ayrılıqda diqqət yetirilməli və bu zaman vergi qanunvericiliyinin tələblərinə riayət edilməsi yoxlanılmalıdır.

Auditor keçən ilin auditi zamanı aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlarla tanış olmalı, auditin əhatə etdiyi dövrdə həmin nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, eyni zamanda, aşkar edilmiş əlavə nöqsan və çatışmazlıqları aktda (hesabatda) əks etdirməli və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.

8. Mal-material dəyərlilərinin (MMD) və istehsal ehtiyatlarının (İE) auditi

İlin sonuna mühasibat hesabatlarında əks etdirilmiş ehtiyatların (xammal və materialların, azqiymətli və tezköhnələn əşyaların, malların, ticarət əlavəsinin) qalığı sifarişçinin analitik uçot məlumatları ilə tutuşdurulmalıdır.

Uçot siyasətinə əsasən ehtiyatların qiymətləndirilməsində hansı (LIFO, FIFO və ya digər) metoddan istifadə edildiyi müəyyən edilməli və hesabat ilində uçot siyasətinin dəyişdirilmədiyi yəqinləşdirilməlidir.

MMD və İE-nin üzərində daxili nəzarətin səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədilə inventarizasiyanın aparılması yoxlanılmalı və inventarizasiya aktları tələb edilməlidir. Inventarizasiyanın nəticələrinin düzgün sənədləşdirildiyi yoxlanılmalıdır. MMD və İE-nin subhesablar üzrə düzgün əks etdirildiyi yəqinləşdirilməlidir.

MMD və İE mədaxil edilərkən faktiki maya dəyərinin düzgün müəyyənləşdirildiyinə qiymət vermək məqsədilə onların əldə edilməsinə çəkilən xərclərin faktiki maya dəyərinə aid edilməsinin düzgünlüyü ilkin sənədlərdən istifadə edilərək seçmə yolu ilə yoxlanılmalıdır.

Sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan tikinti təşkilatlarında alınmış MMD və İE-nin dəyərinə ƏDV-nin əlavə edilib-edilməməsi yoxlanılmalıdır. MMD və İE-nin anbarlarda saxlanması şəraiti öyrənilməli və bunun qəbul edilmiş tələblərə uyğunluğuna, anbar uçotunun, dəyərlilərin müəssisədaxili hərəkətinin necə təşkil edildiyinə və düzgün sənədləşdirildiyinə qiymət verilməlidir.

Maddi ehtiyatların istifadəsinin təsdiq edilmiş texnoloji normalara uyğunluğu yoxlanılmalı, fərqlər aşkar edilərsə, səbəbləri araşdırılmalıdır. Bu məlumatlardan istehsal xərcləri və maya dəyərinin auditi zamanı istifadə edilməlidir.

MMD və İE-nin əskik (və ya artıq) gəlməsi, xarab olması hallarının mövcudluğu, belə hallar baş vermişdirsə, təbii itki normaları və müəssisə tərəfindən görülmüş tədbirlər barədə məlumatlar alınmalıdır.

MMD və İE-yə görə tam maddi məsuliyyət barədə maddi məsul şəxslərlə bağlanmış müqavilələrin mövcudluğu yoxlanılmalıdır.

İstifadə edilməyən və ya artıq olan maddi dəyərlilərin satışının mühasibat uçotunda, mənfəətin və zərərin hesabatında düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Azqiymətli və tezköhnələn əşyaların (AQTƏ) istismara verilməsi zamanı onlara tətbiq edilən köhnəlmənin düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Uçot siyasətinə əsasən, istehsal edilmiş hazır məhsulun hesabatlarda faktiki maya dəyəri ilə və ya normativ (plan) istehsal maya dəyəri ilə əks etdirildiyi müəyyənləşdirilməli və onların yükləmə anında mühasibat uçotunda necə əks etdirildiyi öyrənilməli, bu prosedurların nəticələrindən satış əməliyyatlarının, sifarişçi və alıcı təşkilatlarla hesablaşmaların auditi zamanı istifadə edilməlidir.

Ticarət, təchizat müəssisələrində malların uçotunun alınma qiyməti və ya satış qiyməti ilə aparıldığı müəyyənləşdirilməlidir. Malların uçotu satış qiyməti ilə aparılarkən və onlar topdan satılarkən endirimlərin (və ya əlavələrin) tətbiq edilməsi hallarına xüsusi diqqət yetirilməli və bu qiymətlərin mövcud bazar qiymətlərinə uyğunluğu yəqinləşdirilməlidir. Ticarət əlavələrinin uçotda düzgün əks edildiyi yoxlanılmalı və prosedurların nəticələrindən satış əməliyyatlarının auditi zamanı istifadə edilməlidir.

MMD və İE-nin yenidən qiymətləndirilməsinin səbəb və nəticələri, onların cari bazar qiymətlərinə uyğunluğu araşdırılmalı və qiymətləndirmənin nəticələrinin mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

MMD və İE-nin üzərində daxili nəzarətin səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədilə inventarizasiyanın aparılması yoxlanılmalı və inventarizasiya aktları tələb edilməlidir. İntentarizasiyanın nəticələrinin düzgün sənədləşdirildiyi və mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

İntentarizasiya aparılmayıbsa və ya inventarizasiya aktlarında nöqsanlar aşkar edilərsə, seçmə yolu ilə daha böyük maddi əhəmiyyət kəsb edən MMD və İE-nin həqiqi mövcudluğu maddi məsul şəxslərin iştirakı ilə yoxlanılmalı və nəticələri hesabatlarla tutuşdurularaq aktlaşdırılmalıdır.

9. Əmək qanunvericiliyinə əməl edilməsi və əmək haqqı üzrə hesablaşmalar

Tikinti təşkilatlarında audit zamanı, ilk növbədə əmək haqqının hesablanması üçün hansı metodlardan istifadə olunması müəyyənləşdirilməlidir. İşəməzd əmək haqqı hesablanarkən, əmək haqqının hesablandığı işlərin, işlərin qəbulu və təhvil aktlarına, habelə texniki hesablara uyğunluğu yoxlanılmalıdır. İşçilərin orta siyahı sayı və kateqoriyaları, müəssisədə tətbiq edilən əmək haqqı sistemi və formaları barədə məlumat alınmalıdır. İşçilərin orta siyahı sayının görülmüş işlərə yetərlilik barədə məlumat əldə olunması zəruridir.

İşçilərlə bağlanmış əmək müqavilələrinin Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

Əmək haqqının, məzuniyyətlərin, sosial təyinatlı ödənişlərin hesablanması düzgünlüyü seçmə yolu ilə yoxlanılmalıdır.

Əmək haqqından tutulmaların (gəlir vergisi, Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna tutulma, icra və rəqələri üzrə tutulma, borclar və s.) müvafiq qanunvericilik aktlarının, normativ və icra sənədlərinin tələblərinə uyğunluğu seçmə yolu ilə yoxlanılmalıdır. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə güzəştlərin düzgün tətbiq edildiyi yoxlanılmalıdır.

Deponentləşdirilmiş əmək haqqının uçotunun düzgünlüyü yoxlanılmalı, analitik uçotun aparılması yəqinləşdirilməli və bu məlumatlar kassa əməliyyatları

və ödəniş cədvəlləri ilə tutuşdurulmalıdır. Bu prosedurlar nəticəsində kənarlaşmalar aşkar edilərsə, səbəbləri aydınlaşdırılmalıdır.

Əmək haqqının hesablama-ödəniş cədvəllərinin yekunlarının riyazi düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Əmək haqqı üzrə hesablamaların mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyinə əmin olmaq məqsədilə tərtib edilmiş mühasibat yazılışlarının düzgünlüyü, əmək haqqı üzrə xərclərin istehsal xərcləri maddələrinə düzgün aid edildiyi yoxlanılmalıdır.

Əmək haqqı üzrə əməliyyatların düzgünlüyünə əmin olduqdan sonra müvafiq hesablama cədvəli tərtib edilməli, bu cədvələ əsasən gəlir vergisi, Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ayırma və tutulmaların məbləğləri hesablanmalıdır.

Bu prosedurlar nəticəsində əldə edilmiş məlumatlardan fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə büdcə ilə hesablaşmanın, sosial fondlarla hesablaşmaların, istehsal xərcləri və gəlirdən çıxılan xərclərin auditi zamanı istifadə edilməlidir.

10. İstehsal xərclərinin auditi

Tikinti təşkilatlarında audit aparılarkən xüsusi diqqət yetirilməlidir ki, digər sahələrdən fərqli olaraq material və xammal, tikinti üzrə mövcud olan texniki normalara tam müvafiq olaraq silinməlidir. Bu zaman material və xammalların silinməsi üçün mühəndis-texniki işçilərin müvafiq texniki hesabatları tərtib və təsdiq edilməlidir. Xərclərin tərkibinə aid edilmiş məsrəflərin siyahısı və məbləğlərini əks etdirən məlumat əldə edilməlidir.

Məhsulun (işlərin, xidmətlərin) maya dəyərinə daxil edilən xərclər aşağıdakı elementlər üzrə qruplaşdırılmalıdır:

- material xərcləri;
- əmək haqqı xərcləri;
- sosial ehtiyaclara ayırmalar;
- əsas vəsaitlərin amortizasiyası;
- sair xərclər.

Materialların təsdiq edilmiş məsrəf normaları tələb edilməli, bunların istehsala silinmə prosesi öyrənilməlidir.

İstehsal edilmiş məhsulun həcmi ilə faktiki silinmiş materialların həcmi müqayisə edilməli və düzgünlüyü qiymətləndirilməlidir.

Materialların artıq işlənməsi halları aşkar edilərsə, səbəbləri araşdırılmalı və kənarlaşmaların təsdiq edilmiş normalara uyğunluğu yoxlanılmalıdır.

Çatışmayan və ya itirilmiş maddi ehtiyatların təbii itki normaları çərçivəsində olduğu dəqiqləşdirilməlidir.

İstehsala aid olmayan digər materialların silinərək gəlirdən çıxılan xərclərin tərkibinə aid edildiyi hallarının mövcudluğu araşdırılmalıdır.

Zay məhsulun uçotunun necə aparıldığı yoxlanılmalı, istehsal maya dəyərinə aid edilən zay məhsulun texnoloji normalar çərçivəsində olduğu yəqinləşdirilməlidir.

İstehsal ehtiyatları və mallar bölməsində istifadə edilmiş audit prosedurları nəticəsində əldə olunmuş məlumatlardan istifadə edilməlidir.

İstehsal dövrünün müddətini, mərhələlərini və məhsulun həcmi nəzərə alaraq, bitməmiş istehsalın hesabat dövrünün sonuna, uçot siyasətinə uyğun olaraq, düzgün qiymətləndirildiyi və inventarizasiyasının aparıldığı yoxlanılmalıdır.

İstehsal xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, auditin aparılması proqramında müəyyənləşdirilmiş yoxlama metoduna əsasən, gəlirdən çıxılan xərclərin düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

İstehsal edilən hər bir növ məhsula görə tərtib olunmuş xərclərin kalkulyasiyası alınmalı və onların plan maya dəyəri müəyyənləşdirilməlidir.

Kalkulyasiyalardan istifadə edərək, əmək haqqının xərclərin tərkibinə düzgün silindiyi yoxlanılmalıdır.

Əldə edilmiş məlumatlardan əmək haqqı və sosial ehtiyaclara ayırmaların auditi zamanı istifadə edilməlidir.

Qaimə xərclərinin, ümumtəsərrüfat və ümumistehsal xərclərinin, köməkçi istehsal xərclərinin, qəbul edilmiş uçot siyasətinə uyğun olaraq, gəlirdən çıxılan xərclərin tərkibinə aid edildiyi yoxlanılmalıdır.

Amortizasiya xərclərinin istehsal prosesində həqiqətən istifadə edilən əsas vəsaitlərə aid olduğu dəqiqləşdirilməlidir.

Tətbiq edilən audit prosedurları nəticəsində əldə edilmiş məlumatlardan əsas vəsaitlər və qeyri-maddi aktivlər bölməsində istifadə edilməlidir.

Sair xərclərin tərkibində daha çox maddi əhəmiyyəti olan xərclərin düzgünlüyü ilkin sənədlərlə tutuşdurulmalıdır.

Bu növ xidmətlərə görə təqdim edilmiş ilkin sənədlər yoxlanılmalı və xidmətləri göstərən təşkilatlarla bağlanmış üzləşmə aktları tələb edilməlidir. Əldə edilən məlumatlardan alıcı və sifarişçi təşkilatlarla hesablaşmaların auditi zamanı istifadə edilməlidir.

İşçilərə hesablanmış ezamiyyə xərclərinin təsdiq edilmiş normalara uyğun olduğuna əmin olmaq məqsədilə ezamiyyə vəərəqələri seçmə yolu ilə yoxlanılmalıdır. Təhtəlhesab şəxslərlə aparılmış hesablaşmaların auditi nəticəsində əldə edilmiş məlumatlardan bu məqsədlə istifadə edilməlidir.

Gələcək dövrün xərclərinin uçotunun düzgünlüyü və bu xərclərin hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Kommersiya xərclərinin tərkibi təhlil edilməli və onların aidiyyəti üzrə əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar üzrə çəkilməmiş xərclər seçmə yolu ilə yoxlanılmalı və onların mühasibat hesabatlarında düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Mənfəət və zərərin hesabatında xərclərin tərkibinin düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Bu bölmədə istifadə edilən audit prosedurlarının nəticələrindən maliyyə (mühasibat) hesabatlarının tərtib edilməsinin düzgünlüyü yoxlanılarkən istifadə edilməlidir.

11. Kapital qoyuluşları və uzunmüddətli investisiyalar

Maliyyə hesabatları və dövriyyə-qalıq cədvəlinə əsasən qalıqlar müəyyənləşdirilməlidir.

Uzunmüddətli investisiyalar və kapital qoyuluşları hesablari üzrə analitik uçotun aparıldığı və riyazi düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Kənar təşkilatlardan alınmış qiymətli kağızların həqiqətən uzunmüddətli qiymətli kağızlar olduğu yoxlanılmalıdır.

Kapital qoyuluşlarının hansı vəsaitlər hesabına və nə məqsədlə həyata keçirildiyi araşdırılmalıdır.

Kapital qoyuluşuna aid edilmiş xərclərin qanuniliyi və mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi ilkin sənədlərlə yoxlanılmalıdır. Kapital qoyuluşları ilə ƏV və QMA-nın auditinin qarşılıqlı əlaqədə aparılmalı olduğu nəzərə alınmalıdır. Bu məqsədlə yerinə yetirilən prosedurların nəticələri əsas vəsaitlər və qeyri-maddi aktivlər bölməsindəki prosedurların nəticələri ilə tutuşdurulmalıdır.

Baş a çatmamış kapital qoyuluşlarının dəyərinin hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Kapital qoyuluşları və uzunmüddətli investisiyalar üzrə mühasibat yazılışlarının düzgünlüyü yoxlanılmalı, kənarlaşmalar aşkar edilərsə, səbəbləri aydınlaşdırılmalıdır.

Vergiqoyma məqsədilə mənfəət vergisi üzrə hesablaşmaların auditi zamanı tətbiq edilmiş audit prosedurlarının nəticələrinə əsasən, istehsal təyinatlı kapital qoyuluşlarına hesablanmış amortizasiya ayırmalarının düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

Həyata keçirilmiş kapital qoyuluşlarının nə dərəcədə səmərəli olduğu təhlil edilməlidir.

12. Malların (iş və xidmətlərin) satışı

Maliyyə hesabatları (gəlirlər və xərclər barədə hesabat) və dövriyyə-qalıq cədvəli üzrə məlumatlar əldə edilməlidir.

Uçot siyasətinə və qəbul edilmiş uçot prinsiplərinə əsasən, satış əməliyyatlarının hansı metodla hesablandığı araşdırılmalı və hesabat dövrü ərzində uçot siyasətinin dəyişdirilmədiyi yəqinləşdirilməlidir.

İstehsal edilən malların çeşidlər üzrə siyahısı alınmalı, istehsal xərcləri və maya dəyəri bölməsində tətbiq edilmiş audit prosedurlarının nəticələrindən istifadə edilməlidir.

Satışla əlaqədar olan müqavilələrin mövcudluğu yoxlanılmalı və şərtləri öyrənilməlidir. Müqavilə qiyməti və ya razılaşma protokollarının mövcudluğu araşdırılmalıdır.

Satış qiymətlərinin müqavilənin şərtlərinə uyğun (yüklənmə, daşınma, gömrük rüsumları və s. xərclər əlavə edilməklə) müəyyən edildiyi yoxlanılmalıdır.

İstehsal edilmiş məhsulun sərbəst buraxılış qiyməti ilə və ya dövlət tərəfindən tənzimlənən qiymətlərlə satıldığı araşdırılmalıdır.

Satışla əlaqədar olan ilkin mühasibat sənədlərinin (qaimə, vergi hesab-fakturaları) düzgün tərtib edildiyi yoxlanılmalıdır.

Tətbiq edilmiş prosedurların nəticələrindən sifarişçi və alıcı təşkilatlarla hesablaşmaların auditi zamanı istifadə edilməli və nəticələrlə tutuşdurulmalıdır. Kənarlaşmalar aşkar edilərsə, səbəbi aydınlaşdırılmalıdır.

Maliyyə nəticələrinə təsir göstərən sair satış əməliyyatları və satışdankənar əməliyyatlar üzrə gəlirlər araşdırılmalı, onların mövcud mühasibat uçotu prinsiplərinə uyğun əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Aşağıdakı gəlir və xərclərə xüsusi diqqət yetirilməlidir:

- xarici valyutada aparılmış əməliyyatların məzənnə fərqlərindən gəlirlər və xərclər;

- alınmış cərimə və peniyalar;
- əmlakın icarəyə verilməsindən gəlirlər və xərclər;
- birgə fəaliyyətdən gəlirlər və xərclər;
- əsas vəsaitlərin və qeyri-maddi aktivlərin xaric olmasından gəlirlər və xərclər.

Sair satış üzrə əldə edilmiş gəlirlərin düzgünlüyünə əmin olmaq məqsədilə hesabat göstəriciləri müvafiq bölmələrdə aparılmış audit prosedurlarının nəticələri ilə üzləşdirilməli, bu növ satış əməliyyatlarının hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Malların satışı (işlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi) zamanı xüsusi razılıq (lisenziya) tələb olunan halların mövcud olub-olmadığına diqqət yetirilməlidir.

Satış əməliyyatları üzrə edilmiş mühasibat yazılışlarının düzgünlüyü, gəlirin maliyyə nəticələri barədə hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

11. Mənfəət (zərər), fondlar və ehtiyatlar

Mənfəət, fondlar və ehtiyatlar üzrə ilin əvvəlinə qalıq, il ərzində daxilolma, il ərzində xaricolma və ilin sonuna qalığı əks etdirməklə, hesabat dövrü ərzində balans hesabları üzrə dövriyyə-qalıq cədvəli tərtib edilməli və bu məlumatlar baş kitabın məlumatları ilə tutuşdurulmalıdır.

Aşağıdakı balans hesabları araşdırılmalıdır:

- ehtiyat kapitalı;
- əlavə kapital;
- keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti;
- keçmiş illərin ödənilməmiş zərəri;
- xüsusi fondlar və ehtiyatlar.

Hesabat dövrü ərzində Tikinti təşkilatlarının ümumi yığıncağının protokolları, direktorlar şurasının (müşahidə şurasının) qərarlarının surəti tələb edilməli, qəbul edilmiş qərarların hesabatlarda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Mənfəətin bölüşdürülməsinin auditi zamanı nəzərə alınmalıdır ki, Tikinti təşkilatlarının aşağıdakı hallarda mənfəətin bölüşdürülməsi haqqında qərar qəbul edə bilməz:

- əgər qərar qəbul edildiyi anda cəmiyyət müəyyən edilmiş müflisləşmə və ya iflas əlamətlərinə uyğun gəlirsə və ya həmin qərarın qəbul edilməsi nəticəsində belə əlamətlər əmələ gələcəksə;

- əgər qərar qəbul edildiyi anda tikinti təşkilatlarının xalis aktivlərinin dəyəri onun nizamnamə kapitalından azdırsa və ya həmin qərarın qəbul edilməsi nəticəsində onun məbləğindən az olacaqsა.

Əmlakın yenidən qiymətləndirilməsi, əvəzsiz alınması və ya əvəzsiz verilməsi halları araşdırılmalı və onların mühasibat uçotunda düzgün əks etdirildiyi yoxlanılmalıdır.

Nizamnaməyə və uçot siyasətinə əsasən xüsusi təyinatlı fondların düzgün yaradıldığı yoxlanılmalıdır. Fondlar hesabına xərclənmiş vəsaitlərin smetasına əlavə edilmiş ilkin sənədlərə əsasən çəkilmiş xərclərin nə dərəcədə əsaslı və məqsədəuyğun olduğu qiymətləndirilməlidir.

Hesabat dövrü zərərlə başa vurularsa, zərərin örtülməsi və mühasibat uçotunda düzgün əks etdirilməsi yoxlanılmalıdır.

Mənfəətin maliyyə və vergi uçotu üzrə müxtəlif olduğu hallar araşdırılmalı və düzgünlüyü yoxlanılmalıdır.

12. Maliyyə vəziyyətinin təhlili, auditin nəticəsi üzrə verilən təkliflər

Audit nəticəsində düzgün sayılmış balans hesabatı və hesabatə əlavələr tərtib edildikdən sonra daha çox əhəmiyyətli olan aşağıdakı göstəricilər müəyyənləşdirilməlidir:

- Cari likvidlik əmsalı (dövriyyə vəsaitlərinin qısamüddətli öhdəliklərə nisbəti);
- Xalis dövriyyə kapitalı (dövriyyə vəsaitləri ilə qısamüddətli öhdəliklərin fərqi);
- Fərdilik əmsalı (fərdi kapitalın aktivlərin məbləğinə nisbəti);
- Maliyyə asılılığı əmsalı (ödəniləsi kapitalın (passivlərin) fərdi kapitala nisbəti);
- Fərdi kapitalın rentabelliği (mənfəətin fərdi kapitala nisbəti);
- Səmərəlilik və rentabellik səviyyəsi;
- Daha çox əhəmiyyətli sayılan digər göstəricilər.

Bu göstəricilər keçən illərin nəticələrinin göstəriciləri ilə üzləşdirilməli və üzləşdirmə üçün müqayisə cədvəli tərtib edilməlidir. İqtisadi göstəricilərin aşağı düşməsi halları aşkar edilərsə, səbəbləri təhlil edilməli və rəhbərliyə məktubda açıqlanmalıdır.

Auditor keçən ilin auditi zamanı aşkar edilmiş nöqsan və çatışmazlıqlarla tanış olmalı, auditin əhatə etdiyi dövrdə həmin nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, eyni zamanda, audit zamanı aşkar edilmiş bütün nöqsan və çatışmazlıqları, bu nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması barədə lazımi təklif və tövsiyələri, mühasibat uçotunun vəziyyətinə verilən qiymət barədə mülahizələrini auditor aktına və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.